

ARAŞTIRMA

KIRAAT İLMİ ÇERÇEVESİNDE ÂSİM KIRAATİ: HAFS RİVÂYETİNİN ŞÖHRET BULMASININ NEDENLERİ

Fatıma Betül Turgud*

Özet

Kur'ân-ı Kerîm, maddî ve manevî muhtevasıyla insanların anlam dünyasına ve pratik hayatlarına hitap eden bir kitaptır. Bu kitapla kurulan ilk temas, onu okumak ve dinlemekle meydana gelmektedir. Hz. Peygamber, insanlara vahyin mâhiyetini aktarmakla beraber Kur'ân lafızlarını okumak ve okutmak suretiyle de görevlendirilmiş, bu durum kıraat ilminin⁶ temelini oluşturmuştur. Hz. Peygamber'in öncülüğünde başlayan Kur'ân kıraatinin eğitim, öğretim ve yayılma faaliyetleri sahâbe döneminde devam etmiş, ilerleyen süreçte sahâbe ve tabiin aracılığıyla yayılmıştır. Bu çalışmada, Hz. Peygamber ile başlayan kıraat ilminin tarihi muhtasar olarak ele alınacak, ardından Kûfe merkezli Hafs rivâyetinin intişârı incelenecektir.

Kıraat Tarihine Kısa Bir Bakış

Vahyin nâzil olmaya başladığı dönemlerde Kur'ân lafızları, onunla ilk temas eden insanların anlayacağı bir dil formunda, Kureyş lehçesi üzere nâzil olmaktadır. Her ne kadar Arap dilindeki lehçelerde müşterek olarak kullanılan unsurlar bulunsun da bazı ifadeler Kureyşî öğeler içermekteydi. Bu durum, farklı lehçelere sahip olan ve sonradan İslâm'a giren kimselerin Kur'ân'ı anlama, öğrenme ve telaffuz etmede sıkıntı yaşamasına yol açmıştır. Hz. Peygamber, bu sıkıntıyı gidermek ve insanların Kur'ân'la irtibatını sağlamak için Kur'ân'ın farklı lehçelere göre tilâvet edilmesi hususunda Allah'tan bir talepte bulunmuştur. Bu talep doğrultusunda, Hz. Peygamber'in gözetiminde, bir ruhsat ve kolaylık olarak insanların alışık olduğu lehçe üzere okumalarına müsaade edilmiştir. Bu durum, kaynaklarda "Yedi Harf" olgusu olarak ifade edilmektedir. Yedi harfin⁷ tam olarak ne olduğu ve ne zaman başladığı hakkında kıraat âlimleri arasında tam bir ittifak yoktur. Fakat konuyla ilgili aktarılan

* Kırklareli üniversitesi ilahiyat fakültesi yüksek lisans öğrencisi

⁶"Kıraat" kavramı Kur'ân ilimleri ıstılahında, büyük kıraat âlimi İbnü'lCezerî(ö. 833/1429) tarafından, "Kur'ân kelimelerinin nasıl okunacağını ve râvilerine nispet etmek suretiyle bu kelimeler üzerindeki farklı okuyuşları konu edinen bir ilimdir." şeklinde tanımlanmaktadır.

⁷Özel toplumsal şartlarla ortaya çıkan ve bir ruhsat olarak kayıtlanan yedi harf uygulaması hakkında Kur'ân'da açık bir ifade yoktur. Bu ruhsatı, Hz. Peygamber'den ve ashâbından gelen haberlerden öğreniyoruz.

nakillerin özelliklerine bakıldığı zaman bu ruhsatın Medîne döneminde verildiği düşünülmektedir.⁸ Bu ruhsat vesilesiyle Kur'ân, toplumun tüm kesimlerine yayılmıştır.

Hiz. Peygamber'in vefatından sonra yedi harf ruhsatına bağılı olarak farklı okuma biçimleri varlığını sürdürmekteydi. Bu zamana kadar Kur'ân, sahâbenin ezberinde ve çeşitli yazı malzemeleri üzerinde muhafaza edilmekle birlikte dönemin sözlü kùltüre sahip olması sebebiyle daha ziyade ezber ön plandaydı. Hiz. Ebû Bekir'in (ö. 13/634) hilâfeti döneminde, Kur'ân'ı hıfzeden sahâbenin savaşı ve İslâm'ı anlatmak üzere fethedilen bölgelere gitmesi, hâfızların sayısında bir azalmaya sebep olmuştur. Bilhassa Hiz. Ebû Bekir döneminde gerçekleşen Yemame Savaşı sonrasında pek çok hâfız şehit olmuş, bunun üzerine Hiz. Ömer (ö. 23/644) Kur'ân'ın muhafazası için cem' edilmesinin gerektiğini Hiz. Ebû Bekir'e tavsiye etmiştir. Hiz. Ebû Bekir, ilk etapta Hiz. Peygamber'in yapmadığı bir işi yapmaktan imtina etse de sonrasında bu işin gerekli olduğuna karar vermiştir. Zeyd b. Sâbit'in (ö. 45/665?) başkanlık ettiği bir komisyonla⁹, belirlenen usuller çerçevesinde¹⁰, sahâbenin icmâi alınarak Kur'ân'ın cem'i tamamlanmıştır. Kur'ân'ın bu şekilde iki kapak arasında derlenmesine **Mushaf** adı verilmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, Kur'ân metnini korumak ve ileride oluşması muhtemel ihtilafları engellemektir. Dolayısıyla bu mushafta sûre tertibine riayet edilmemiş ve yedi harf ruhsatı sebebiyle metin hattı, Kureyş lehçesi dışındaki okuyuşlara da elverişli bir nitelik taşımıştır. Bu mushaf Hiz. Ebû Bekir'e, sonrasında Hiz. Ömer'e ve en son Hiz. Hafsa'ya (ö. 45/665?) intikal etmiştir.¹¹

Hiz. Ömer'in hilâfeti döneminde fetihler vesilesiyle İslâm devleti geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Hiz. Ömer bu beldelele, insanlara İslâm dininin esaslarını ve Kur'ân'ı öğretmek maksadıyla birer uzman sahâbî tayin etmiştir. Buna göre Kûfe'ye Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652-53), Basra'ya Ebû Mûsâ el-Eş'arî (ö. 42/662-63), Şam'a Ebû'd-Derdâ (ö. 32/652?), Filistin'e Muâz b. Cebel (ö. 17/638) Kur'ân muallimi olarak gönderilmiştir. Bu sahâbenin tamamı Kureyşli değildir. Dolayısıyla sahâbe, Kur'ân eğitimini kendi mushaf ve ezberine dayalı olarak gerçekleştirmiştir. Bu durumun neticesinde her bölgenin kıraat birikimi ve anlayışı tâbi olduğu sahâbîye göre şekillenmiş, böylece belde halkları arasında kıraat

⁸İbrahim Tetik, *Tarihsel, Bilimsel ve Siyasal Boyutlarıyla Âsım Kıraati Hafs Rivayetinin Şöhret Bulma Nedenleri* (PDF: İlâhiyât Yayınları, 2024), 22-24.

⁹Bünyamin Erul, "Zeyd b. Sâbit", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstnabul: TDV Yayınları, 2013), 44/321-322.

¹⁰Yapılacak çalışma, Mescid-i Nebevî'deki ve çeşitli bölgelerdeki ashâba duyurulmuştur. Buna göre, yanında Kur'ân nüshası ve parçası olanların iki şahitle birlikte komisyona gelmesi istenmiştir (Huzeyme b. Sabit el-Ensârî'nin şahitliği, Hiz. Peygamber tarafından iki kişinin şahitliğine denk tutulması sebebiyle, istisnâi olarak tek şahitle kabul edilmiştir. Komisyon üyeleri, şahitleriyle getirilen nüsha ve parçaları yazıya geçirmişlerdir.

¹¹Abdülhamit Birışık, *Kıraat İlmi ve Tarihi* (Bursa: Emin Yayınları, 2014), 55-58.

farklılıkları ortaya çıkmıştır. Bu farklılıkların toplumda bir problem haline gelmesi, Hz. Osman'ın (ö. 35/656) hilâfeti döneminde, Azerbaycan ve Ermenistan fethi sırasında Irak ve Suriyeli askerlerin arasında gerçekleşen bir hâdise ile gün yüzüne çıkmıştır.¹² Öyle ki Müslümanlar birbirlerine karşı kendi kıraatlerinin daha üstün olduğunu iddia etmiş ve bunun da ötesinde birbirlerini tekfir etme aşamasına kadar varmışlardır. Bu durum üzerine Irak ve Şamlıların komutanı olan Huzeyfe İbnü'l-Yemân (ö. 36/656), dönemin halifesi olan Hz. Osman'a “*Ey Emirü'l-Mü'minin! Kitap hakkında Yahûdiler ve Hıristiyanlar gibi ihtilafa düşmeden, bu ümmetin imdadına yetiş!*” sözleriyle konuyu açmıştır.

Bu durum üzerine Hz. Osman, Müslümanlar arasındaki bu ihtilafı devlet eliyle bertaraf etmek için harekete geçmiştir. Hz. Osman'ın yaptırmış olduğu **istinsah** çalışması Hz. Ebû Bekir'in cem' ettirdiği mushaf dikkate alınarak, Zeyd b. Sâbit'in başkanlığında bir komisyon tarafından, beş yıl içerisinde, ümmetin icmâi alınarak tamamlanmıştır. Hz. Osman, çalışma esnasında ortaya çıkan herhangi bir ihtilaf durumunda, Kur'ân Kureyş lehçesi üzere nâzil olduğu için, Kureyş lehçesinin esas alınmasını beyan etmiştir. Bu çalışmada Kur'ân, arza-i ahîra¹³ dikkate alınarak sûre sıralamasına göre tertip edilmiştir (Fâtiha, Bakara, Âl-i İmrân...Nâs).

İstinsah çalışmasıyla yedi adet Kur'ân nüshası yazılmış, bu yedi nüsha Medîne, Mekke, Kûfe, Basra, Şam, Yemen ve Bahreyn'e birer mukrî ile gönderilmiş ve istinsah edilen mushafların dışında kalan okuyuşların terk edilmesi istenmiştir. Böylece şehir halkları kendilerine gönderilen mushafın hattını esas alarak, sahip oldukları kıraat birikimine uyan okuyuşları sürdürmüşler, mushaf hattına uymayanları ise terk etmişlerdir.¹⁴ Neticede kıraatlerle alakalı ihtilaf önemli ölçüde giderilmiş olsa da şehirler arasındaki kıraat farklılıkları varlığını sürdürmüştür.¹⁵

Buraya kadarki aşamada görüldüğü üzere Hz. Peygamber döneminden itibaren, farklı beldelere dağılan sahâbe aracılığıyla her şehrin bir kıraat birikimi oluşmuştur. Sahâbe dönemiyle beraber Kıraat tarihinde önemli çalışmalar yapılmış ve özellikle Hz. Osman'ın istinsah ettirdiği mushafların gönderildiği şehirler olmak üzere, pek çok kıraat ilmi merkezi oluşmuştur. İlk üç asırdaki kıraat faaliyetleri daha ziyade Mekke, Medine, Kûfe, Basra ve Şam gibi şehirlerde yoğunlaşmış, fetihlerin genişlemesiyle Mısır, Kuzey Afrika, Endülüs,

¹² Tetik, *Tarihsel, Bilimsel ve Siyasal Boyutlarıyla Âsım Kıraati Hafs Rivayetinin Şöhret Bulma Nedenleri*, 25-27.

¹³ Arza, her yıl ramazan ayında, o zamana kadar nâzil olan âyet ve sûrelerin Cebrâil'in Hz. Peygamber'e, Hz. Peygamber'in de Cebrâil'e okumasıdır. Bu işlem Hz. Peygamber'in vefat ettiği yıl iki defa gerçekleşmiştir. Bu son arzaya arza-i ahîra denmektedir.

¹⁴ Tetik, *Tarihsel, Bilimsel ve Siyasal Boyutlarıyla Âsım Kıraati Hafs Rivayetinin Şöhret Bulma Nedenleri*, 22.

¹⁵ Tetik, *Tarihsel, Bilimsel ve Siyasal Boyutlarıyla Âsım Kıraati Hafs Rivayetinin Şöhret Bulma Nedenleri*, 28-29.

İran, Anadolu ve Orta Asya bölgelerine kadar yayılmıştır.¹⁶ Bu yayılmanın sonucunda muhtelif bölgelerde çok sayıda insan, kurra sahâbeden kıraat eğitimi almış, sonraki tabakalarla birlikte kıraat rivâyet ve tariklerinde belirgin bir artış meydana gelmiştir. Bu durum kıraat rivâyetlerinin sıhhatini araştırmayı, sahihini sakiminden ayırmayı gerekli kılmıştır.¹⁷ İnsanlar çok sayıdaki bu kıraat nakilleri karşısında dindarlığı ve ilmî yetkinliğiyle öne çıkan, Kur’ân eğitim ve öğretimiyle bilinen kıraat imamlarına yönelmişlerdir. Böylece ilk grup kıraat âlimleri ortaya çıkmıştır.¹⁸ Kıraat imamları, kendilerinden önceki okuyuşlar içerisinde, belli usuller çerçevesinde bir ihtiyârda bulunarak kendi kıraatlerini oluşturmuşlardır.¹⁹ Zamanla bu ihtiyârlardan bazıları öne çıkarak şöhret bulmuş, bunların dışındaki kıraatler ise terk edilmiştir.²⁰ Kıraat imamlarının belli ihtiyârlarda bulunması, kısmî bir birliktelik sağlamış olsa da kıraatlerin çok sayıda olması, insanların Kur’ân’ı öğrenme ve ezberleme sürecinde pratik bir zorluğa sebep olmuştur.²¹

Hicrî dördüncü asırda çok sayıdaki bu rivayetler, kıraat âlimleri tarafından bir sınırlamaya tabi tutulmuştur. Kıraat ilmi tarihinde “Tedvîn” dönemi olarak ifade edilebilecek bu dönemde, müellifin tercihi doğrultusundaki kıraatler bir eserde toplanmıştır. Kıraatlerin tedvîn edilmesiyle öne çıkan²² ve bir dönüm noktası olarak kabul edilen eser, İbn Mücahid’in (ö. 324/936) Kitâbü’s-Seb’afi’l-kırâât adlı kitabıdır. İbn Mücâhid bu eserinde, Müslümanlar nezdinde yaygın olarak kabul gören kıraatleri yedi olarak sınırlandırmıştır. O zamana kadar sahih kıraatin şartlarını²³ taşıyan her kıraat muteber kabul edildiği için böyle bir sınırlandırma yapılmamıştır. İbn Mücâhid, kitabında beş kıraat merkezini zikretmiştir. Buna göre eserine Medîne’de Nâfi’ (ö. 169/786), Mekke’de İbn Kesîr (ö. 120/738), Kûfe’de Âsım (ö. 127/745), Hamza b. Habîb (ö. 156/773) ve Kisâî (ö. 189/805), Basra’da Ebû Amr (ö. 154/771) ve Şâm’da İbn Âmir’in (ö. 118/736) okuyuş tercihlerini kaydetmiştir. İbn Mücâhid, eserinde dönemin şöhret bulmuş ihtiyârların tamamını değil, yalnızca Medîne, Mekke, Kûfe, Basra ve Şâm’daki mevcut kıraat birikimini aktarmıştır.²⁴ Eserine kaydettiği kurrâyı seçerken, onların içinde bulundukları şehrin kıraat birikimini en iyi şekilde temsil eden kişiler olması yönünü

¹⁶Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, 74.

¹⁷ Mehmet Emin Maşalı, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi* (Ankara: Otto Yayınları, 2022), 35-36.

¹⁸ Tetik, *Tarihsel, Bilimsel ve Siyasal Boyutlarıyla Âsım Kıraati Hafs Rivayetinin Şöhret Bulma Nedenleri*, 30-31.

¹⁹ Maşalı, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi*, 32.

²⁰ Maşalı, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi*, 44.

²¹ Tetik, *Tarihsel, Bilimsel ve Siyasal Boyutlarıyla Âsım Kıraati Hafs Rivayetinin Şöhret Bulma Nedenleri*, 33.

²²İbnîMücâhid’den önceki eserlerin hiçbirisi günümüze ulaşmamıştır.

²³ Arap diline bir vecihle bile olsa uyan, hatt-ı Osmânî’ye uygunluk arz eden ve muttasıl sahih senede sahip olan bütün okuyuşlar “sahih kıraat” olarak isimlendirilmektedir. Bu özelliğe sahip olan okuyuşların birbiriyle kıyaslanması ve birinin diğerinden üstün olduğunun söylenmesi makbul değildir.

²⁴ Tetik, *Tarihsel, Bilimsel ve Siyasal Boyutlarıyla Âsım Kıraati Hafs Rivayetinin Şöhret Bulma Nedenleri*, 35.

dikkate almıştır.²⁵Konumuz çerçevesinde, Âsım Kıraati'nin intişâr sürecine geçmeden önce Âsım'ın da içinde bulunduğu Kûfe'nin kıraat birikiminden bahsetmemiz faydalı olacaktır.

Kıraat İlminin Kûfe Şehrindeki Durumu

Kûfe'nin kıraat birikimi, Abdullah b. Mes'ûd'un (ö. 32/652-53), Hz. Ömer tarafından bu şehre tayin edilmesiyle başlamaktadır. Kûfe halkına Kur'ân kıraatini öğreten İbn Mes'ûd, ilmî yetkinliğiyle burada mutlak bir otorite olarak kabul edilmiştir. İstinsah sonrası süreçte Kûfe'deki kıraat öğretim vazifesini Ebû Abdurrahman es-Sülemî (ö. 73/692) devralmıştır.²⁶ Es-Sülemî, Kûfe Camii'nde kırk yıl gibi uzun bir sürede toplumun tamamına Kur'ân eğitimi vermiş, halkın kendisine müracaat ettiği bir otorite haline gelmiştir. O, takip ettiği bu toplu eğitime ilaveten Ebû Bekr Âsım b. Behdele, Yahyâ b. Vessâb, Şa'bî, Atâ b. Sâib gibi²⁷ isimlerle de bireysel Kur'ân tâliminde bulunmuştur. Es-Sülemî'nin vefatından sonra Kûfe'nin tâlim makamına öğrencisi Âsım b. Behdele geçmiştir.²⁸

İbn Mücâhid, Âsım'ın kendi döneminde öncü, ilmî yetkinliği ile bilinen, fesâhatiyle şöhret bulan bir zât olduğu bilgisini paylaşmaktadır. O, kıraat öğretiminde bulunmak için farklı bölgelere yolculuklar yapmış, Kûfe Camii'nde hocasının halefi olarak kıraat öğretimini üstlenmiştir. Kendisinden, sayılamayacak kadar kişinin rivâyette bulunduğu kaydedilmiştir. Ebû Bekir Şu'be b. Ayyâş(ö. 139/809) ve Hafs b. Süleyman (ö. 180/796) öne çıkan talebeleridir.²⁹ Âsım'ın kıraatini alanlar içerisinde, ifade edildiğine göre, işi en iyi kavrayan Ebû Bekir b. Ayyaş'tı. Kûfe ehli, Âsım Kıraati söz konusu olduğu zaman imam olarak onu kabul ederlerdi. Fakat Ebû Bekir'in, hocasının vefatının ardından, kendisinden kıraat almak isteyenlere bu yönde bir imkân neredeyse tanımadığı kaydedilmiştir. Bu sebeple insanların Hamza b. Habîb'in kıraatine yöneldiği, böylece Kûfe'de Hamza'nın kıraatinin şöhret bulduğu aktarılmaktadır.³⁰ İmam Hamza'nın kıraati, telaffuzundaki meşakkatten dolayı ilerleyen süreçte yerini Kisâî'ye devretmiştir. Kisâî'nin kıraati, hicrî beşinci yüzyılın sonlarına kadar bölgede etkinliğini sürdürmüştür.³¹

Buraya kadar geline nokta, İbn Mücâhid'in de aktarımıyla Kûfe'nin kıraat birikiminin üç kaynaktan oluştuğu görülmektedir. Buna göre Hamza b.Habîb'in dayandığı İbn Mes'ûd

²⁵ Maşalı, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi*, 60.

²⁶ Tetik, *Tarihsel, Bilimsel ve Siyasal Boyutlarıyla Âsım Kıraati Hafs Rivayetinin Şöhret Bulma Nedenleri*, 37-38.

²⁷ Muhsin Demirci, "Ebû Abdurrahman es-Sülemî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/87.

²⁸ Tetik, *Tarihsel, Bilimsel ve Siyasal Boyutlarıyla Âsım Kıraati Hafs Rivayetinin Şöhret Bulma Nedenleri*, 40.

²⁹ Tetik, *Tarihsel, Bilimsel ve Siyasal Boyutlarıyla Âsım Kıraati Hafs Rivayetinin Şöhret Bulma Nedenleri*, 43-44.

³⁰ Maşalı, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi*, 62.

³¹ Tayyar Altıkulaç, "Kisâî, Ali b. Hamza", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/70.

kıraati, Âsım b. Behdele'nin dayandığı Abdurrahman es-Sülemî Kıraati, Kisâî'nin dayandığı Kûfe dil mektebinin kıraatidir.³² Kûfe'nin kıraat birikimini gösteren bu tablo Âsım Kıraati'nin tamamen terk edildiği anlamına gelmemektedir. Âsım Kıraatinin Hafs rivâyeti daha ziyade Hafs'ın göç ettiği Bağdat şehri üzerinden yayılma imkânı bulmuştur. Abbasi halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr (ö. 754-775) tarafından kurulan Bağdat şehri ilimde, kültürde, ticari ve sosyal hayatta döneminin merkezi haline gelmiş, sunduğu imkanlar sebebiyle pek çok âlim buraya yerleşmiştir. Gelen nakiller Hafs'ın da buraya yerleştiğini ve rivâyetinin Kûfe'den ziyade Bağdat üzerinden intişâr ettiğini göstermektedir.³³

Hafs Rivâyetinin İntişârı

Bir kıraatin toplum nezdinde şöhret bulması, pek çok unsurun bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Kurrânın kıraat tercihleri, kıraatlerinin Hz. Peygamber'e varan senetlerinin niteliği, kıraat ilmindeki yetkinlikleri, içinde bulundukları dönemin siyasî ve mezhebî özellikleri kıraatlerin tercih edilmesinde önemli âmiller olarak görülmektedir.³⁴ Âsım Kıraatinin Hafs rivâyeti, hicrî beşinci yüzyıla kadar geniş bir coğrafyada tanınır olmakla birlikte İslâm coğrafyasının tamamında baskın kıraat hüviyetine sahip olmamıştır. Bu rivâyetin yayılması öncelikle Hafs'ın yaşam sürdüğü Kûfe şehrinden başlamış, sonrasında intikal ettiği Bağdat şehri üzerinden devam etmiştir. Siyasî çalkantıların yoğun olduğu Kûfe şehrinde kıraat okutma faaliyetini sürdüren Âsım'ın, bu çalışmalarında devlet desteği aldığı dair net bir veri bulunmamaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla Hafs rivâyetinin Bağdat şehrindeki intişârı ferdî çabaları neticesinde gerçekleşmiştir. Hafs'ın daha sonra Mekke'ye giderek burada da Âsım kıraatini öğrettiği kaydedilmektedir.³⁵

Osmanlı Devleti döneminde, Kur'ân eğitim ve öğretiminin Hafs rivâyetine göre yapıldığı bilinmektedir. İlerleyen süreçte mushaf basım faaliyetleri yapılmış ve bu basımlarda toplum nezdinden yaygın olarak okunan Hafs rivâyeti esas alınmıştır. Osmanlı'daki mushaf basım faaliyetleri neticesinde Hafs rivâyetinin geniş bir coğrafyaya yayıldığı ve şöhretinin giderek arttığı anlaşılmaktadır.³⁶

Siyasî âmillerin yanı sıra bazı mezhebî âmillerin bulunduğu da görülmektedir. Kendisi de Kûfe'li olan Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767), kıraat ilmini Âsım b. Behdele'den aldığı, bunun

³² Maşalı, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmî*, 62.

³³ Tetik, *Tarihsel, Bilimsel ve Siyasal Boyutlarıyla Âsım Kıraati Hafs Rivayetinin Şöhret Bulma Nedenleri*, 61-66.

³⁴ Tetik, *Tarihsel, Bilimsel ve Siyasal Boyutlarıyla Âsım Kıraati Hafs Rivayetinin Şöhret Bulma Nedenleri*, 106.

³⁵ Tayyar Altıkulaç, "Hafs b. Süleyman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/118.

³⁶ Tetik, *Tarihsel, Bilimsel ve Siyasal Boyutlarıyla Âsım Kıraati Hafs Rivayetinin Şöhret Bulma Nedenleri*, 215-224.

sonucunda hanefî mezhebinin yaygın olduğu bölgelerde bu kıraatin yaygınlaşarak büyük bir etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir.³⁷ Ebû Hanîfe dışında, bazı fakihlerin de bu rivâyete yöneldiği ve eserlerinde kullandıkları bilinmektedir. Bu durum, Hafs rivâyetinin mezhepler üstü bir konuma sahip olduğunu göstermektedir.³⁸

Rivâyet, amelî mezheplere olduğu kadar itikâdî mezhepler üzerinde de etkisi olmuştur. Hicrî beşinci yüzyılda, Şîî nahiv âlimi olan Sâbit b. Eslem b. Abdi'l-Vehhâb (h. 460), Âsım kıraatinin tahlilini yaptığı bir eser yazarak burada Âsım kıraati ile Kureyş lehçesinin aynı şeyler olduğunu iddia etmiştir. Günümüzde de Âsım kıraati ve Kureyş lehçesi arasında bir bağlantı olduğu iddia edilmekte hatta Âsım kıraatinin şöhret bulma sebebi olarak bu ilişki gösterilmektedir. Bu irtibat daha ziyade işin teknik boyutuyla ilgilidir.³⁹

Şia, senedinin⁴⁰ Hz. Ali'ye (ö. 40/661) dayanması hasebiyle, Hz. Peygamber'e vahyedilen Kur'ân'ın, Âsım Kıraati'nin Hafs Rivâyeti olduğunu kabul etmektedir. Bu inanç, Şia'nın baskın olduğu bölgelerde Hafs rivâyetine yönelik ciddi bir temayülü de beraberinde getirmiştir. Şia'dan başka günümüzde bazı selefler de Hafs rivâyetiyle kendileri arasında bir bağ kurmaya çalışmaktadır. Günümüz Vehhabîleri de selefin yolunda gitme gayretiyle Hafs rivâyetine yönelmekte ve bu rivâyetin Arap kültür ve dini mirasının bir parçası olduğunu kabul etmektedirler.⁴¹

Mevzunun günümüzdeki yansımalarına bakıldığı zaman, dünya genelinde hazırlanan tecvîd eserlerinin büyük bir çoğunluğunun Âsım Kıraati'nin usûl özelliklerini içermesi, mushaf basımı kadar radyo, televizyon, internet ve ses kayıt cihazları⁴² gibi mekanizmalar aracılığıyla da Kur'ân tilâvetinin yaygınlık kazanması, Harameyn'deki Kur'ân tilâvetinin yalnızca Hafs rivâyetine göre olması ve yine bu rivâyete göre matbu mushafların yer alması Hafs rivâyetinin intişârında önemli rol oynamıştır. Tüm bu ve buna benzer unsurlar neticesinde Âsım kıraatinin Hafs rivâyeti, bugün Müslümanların %90'ının okuduğu bir kıraat haline gelmiştir.⁴³

³⁷ Tetik, *Tarihsel, Bilimsel ve Siyasal Boyutlarıyla Âsım Kıraati Hafs Rivayetinin Şöhret Bulma Nedenleri*, 104.

³⁸ Tetik, *Tarihsel, Bilimsel ve Siyasal Boyutlarıyla Âsım Kıraati Hafs Rivayetinin Şöhret Bulma Nedenleri*, 208-209.

³⁹ Tetik, *Tarihsel, Bilimsel ve Siyasal Boyutlarıyla Âsım Kıraati Hafs Rivayetinin Şöhret Bulma Nedenleri*, 73.

⁴⁰ Hafs b. Süleymân-Âsım b. Behdele- Ebû Abdurrahman es-Sülemî – Ali b. EbûTâlib – Hz. Peygamber.

⁴¹ Tetik, *Tarihsel, Bilimsel ve Siyasal Boyutlarıyla Âsım Kıraati Hafs Rivayetinin Şöhret Bulma Nedenleri*, 209-211.

⁴² Teknolojik gelişmelerle beraber Lebîb es-Saîd tarafından Kur'ân tilâvetinin ses kayıt çalışmaları, Husarî'nin Hafs rivâyetini seslendirerek bunun kaydını yapması önemli bir aşamadır. Bu kayıt 18 Eylül 1961'den itibaren Kahire radyosunda yayınlanmış, sonrasında birçok İslâm ülkesine ve yabancı radyo kanallarına gönderilmiştir. Bu durum rivâyetin bilindiği bölgelerde okuyuşun perçinlenmesine, farklı kıraatlerin okunduğu bölgelerde ise rivâyete yönelik bir aşinalık sürecinin kazanmasına yol açmıştır.

⁴³ Tetik, *Tarihsel, Bilimsel ve Siyasal Boyutlarıyla Âsım Kıraati Hafs Rivayetinin Şöhret Bulma Nedenleri*, 100-232.

Kaynakça

ALTIKULAÇ, Tayyar. “Kisâî, Ali b. Hamza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/69-70. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

ALTIKULAÇ, Tayyar. “Hafs b. Süleyman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/118-119. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

BİRİŞİK, Abdülhamit. *Kıraat İlmi ve Tarihi*. Bursa: Emin Yayınları, 2. Basım, 2014.

DEMİRCİ, Muhsin. “Ebû Abdurrahman es-Sülemî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/87. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

ERUL, Bünyamin. “Zeyd b. Sâbit”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/321-322. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

MAŞALI, Mehmet Emin. *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi*. Ankara: Otto Yayınları, 2. Basım, 2022.

TETİK, İbrahim. *Tarihsel, Bilimsel ve Siyasal Boyutlarıyla Âsım Kıraati Hafs Rivayetinin Şöhret Bulma Nedenleri*. PDF: İlâhiyât Yayınları, 2024.
<https://www.ilahiyatyayin.com/wp-content/uploads/2025/01/1429.-IBRAHİM-TETİK-kapak-ve-metin-ekitap-03.pdf?>

TURAN, Abdülbaki. “Arza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/446-447. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.